

УДК 371.134

Формування гендерної компетентності соціальних педагогів у процесі підготовки до професійної діяльності

У статті розглянуто структурні елементи гендерної компетентності, виділено умови формування гендерної компетентності соціальних педагогів; проаналізовано дисципліни, які входять до навчального плану підготовки бакалавра із соціальної педагогіки, на предмет наявності можливостей для включення гендерного компонента.

Доцільність включення гендерної складової у систему фахової підготовки соціальних педагогів підтверджується загальнодержавною орієнтацією на входження в освітній простір Європи, приєднання до Болонського процесу. Дослідники (О.С. Цокур, І.В. Іванова, І.С. Мунтян, В.П. Кравець) звертають увагу на потребу підготовки кадрів, які володітимуть методикою та технологією здійснення гендерного виховання, будуть мати відповідний рівень гендерної культури. На необхідності інтеграції гендерного підходу в підготовку саме соціальних педагогів наголошують Л.І. Міщик, Т.П. Голованова, В.В. Васильєва, оскільки це надасть реальну можливість майбутнім фахівцям сфери освітніх послуг із повагою ставитись як до рівноправного розкриття людиною свого особистісного потенціалу, так і до рівної можливості його реалізації, незалежно від статі [2, с.32].

Мета статті: проаналізувати особливості формування гендерної компетентності соціальних педагогів у процесі їх фахової підготовки. Відповідно до мети, можна виділити наступні завдання: розглянути структурні елементи гендерної компетентності; виділити умови формування гендерної компетентності соціальних педагогів; проаналізувати дисципліни, які входять до навчального плану підготовки бакалавра із соціальної

педагогіки, на предмет наявності можливостей для включення гендерного компонента.

Компетентність демонструє реальний рівень досягнень особистості, її привласнений досвід, який постійно змінюється з розвитком особистості [5, с.80]. Н.П. Павлик, аналізуючи структуру компетентності, зазначає, що її складають знання, уміння, навички, ставлення, емоції, цінності, мотиви, потреби, цілі, поведінка [5, с.80]. І.С. Мунтян розглядає гендерну компетентність як новий, але найважливіший аспект гностичної складової професіоналізму діяльності й особистості сучасного студента та студентки, покликаною сприяти досягненню гендерної рівності й демократії членів суспільства шляхом формування їх гендерної культури [3, с.7]. Тобто гендерна компетентність трактується крізь призму професійної діяльності. Ми вважаємо, що формування гендерної компетентності має два аспекти: перший – у контексті підготовки до професійної діяльності, де тісно переплітаються професійна і гендерна компетентності; другий – підготовлені кадри формуватимуть у вихованців також гендерну компетентність, яку радше необхідно розглядати крізь призму життєвої компетентності. Тому у питанні підготовки соціальних педагогів до гендерного виховання учнів важливо відстежити зв'язок життєвої, соціальної, професійної та гендерної компетентності.

Спробуємо описати структуру гендерної компетентності. Невід'ємною складовою гендерної компетентності є сукупність:

- Знань: законодавчих актів, які регулюють питання гендерної рівності, положень та сутності гендерного підходу, сучасних тенденцій та проблем гендерного розвитку суспільства, знання форм і методів гендерного виховання, особливостей гендерної соціалізації, механізмів дії гендерних стереотипів.

- Умій: розпізнавати гендерні аспекти, проблеми, здійснювати гендерний аналіз (збір якісної інформації у сфері гендерних відносин, що

ґрунтується на розумінні гендерних тенденцій у суспільстві й використанні цих знань для розкриття наявних та потенційних соціальних проблем і пошуку рішень їх оптимального розв'язання [1, с.17]), поширювати гендерні знання шляхом використання адекватних методів, засобів тощо.

- Навичок: діагностики рівня сформованості гендерної культури, здійснення гендерного аналізу, організації заходів на гендерну тематику тощо.

Важливим структурним компонентом гендерної компетентності є цінності. Л.І. Міщик, Т.П. Голованова, В.В. Васильєва доходять висновку, що ціннісні характеристики соціально-педагогічного знання є співзвучними цінностям гендерної демократії (свобода, розвиток, деморатизм, плюралізм, егалітаризм, толерантність, соціальна активність) [2, с.31]. Названа особливість – переконливе свідчення потреби та доцільності підготовки соціальних педагогів до гендерного виховання учнів.

Мотиваційна сфера, а саме, потреби, мотиви, цілі також представлена у структурі гендерної компетентності.

Надзвичайно важливий структурний компонент – поведінка, діяльність, спрямована на утвердження ідеї гендерної рівності. За умови, коли людина буде суб'єктом активної дії, вона матиме змогу самореалізуватися, бути вільною від стереотипних поглядів, здатною до самостійного прийняття рішень.

Підготовка соціальних педагогів до гендерного виховання учнів можлива за таких педагогічних умов:

1. Включення гендерної компоненти до соціогуманітарних, фахових та психолого-педагогічних дисциплін.

2. Внесення у навчальний план підготовки соціальних педагогів спецкурсів із гендерної проблематики («Гендерна педагогіка», «Гендерні дослідження в соціології», «Гендерна соціалізація», «Гендер і права людини»

тощо). Як зазначає Н.О. Приходькіна, за теперішнього часу вони читаються у незначній кількості вищих навчальних закладів [4, с.28].

3. Розробка програми практики з урахуванням гендерної складової (завдання, які передбачають діагностику сформованості рівня гендерної культури, підготовку та проведення відповідних виховних заходів).

4. Забезпечення участі студентів у позанавчальній роботі, яка сприяє формуванню гендерної компетентності.

Курси дисциплін гуманітарного та суспільного профілю мають як певні передумови, так і міцно вкорінені стереотипи розгляду даної проблематики [1, с.16]. Аналізуючи можливості дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки щодо висвітлення гендерної проблематики, стає зрозумілим, що цю складову можна включити практично до всіх предметів (Історія України, Філософія, Релігієзнавство, Основи економічних теорій, Політологія, Культурологія, Етика та естетика, Соціологія). Водночас очевидно, що за умови невикористання ресурсів названих дисциплін у напрямку гендерної просвіти створюються передумови для подальшого культивування гендерних стереотипів або нівелювання ролі гендерного фактору у суспільному поступі.

На застосуванні гендерної тематики в системі фахових та психолого-педагогічних дисциплін при підготовці соціальних педагогів наголошує Л.І. Міщик [2, с.91].

Під час вивчення дисциплін «Соціальна педагогіка» та «Основи соціалізації особистості» доцільно звернути увагу на особливості гендерної соціалізації особистості, роль у цьому процесі інститутів, макро-, мезо- та мікрочинників.

Можливості курсів «Педагогіка», «Теорія та історія соціального виховання» дозволяють проаналізувати підходи до виховання осіб різної статі у різні історичні періоди, ознайомитися із досвідом роботи представників певної епохи у даному напрямку; засвоїти методологічні

основи педагогіки, вивчити принципи, методи, засоби, прийоми, закономірності, форми навчання та виховання, що становлять базу для практичного досвіду.

У межах курсу «Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах» варто висвітлити досвід упровадження технологій соціальної роботи у країнах, де реалізується політика гендерної інтеграції (наприклад, Швеція, Норвегія, Данія), розглянути, які законодавчі акти підкріплюють її, які наявні гендерно-чутливі соціальні програми, яким чином це вплинуло на рівень життя населення.

Професійна діяльність соціального педагога пов'язана із сімейним вихованням та взаємодією з батьками учнів як у плані впровадження різних форм соціально-педагогічної допомоги родині, так і в плані його корекції та педагогічної освіти батьків. Ресурси дисциплін «Педагогіка сімейного виховання», «Соціальний супровід сім'ї» безпосередньо стосуються питань відповідального батьківства, специфіки виховання осіб різної статі, допомоги різним типам сімей із метою збереження, відновлення їх функцій, захисту та реалізації прав членів сім'ї у родині та прав сім'ї у суспільстві.

У межах курсу «Соціально-педагогічна профілактика правопорушень» доцільно проаналізувати чинники важковиховуваності, їх гендерну обумовленість, можливості профілактики гендерних девіацій тощо.

У процесі вивчення дисципліни «Соціально-педагогічне консультування» обов'язково розглядаються гендерні відмінності у консультативному процесі, вимоги до особистості консультанта; на лабораторних заняттях, коли студенти програють консультативний процес, за проблематикою він повсякчас торкається низки гендерних проблем, які майбутні соціальні педагоги вже під час навчання намагаються розв'язати, виробляючи необхідні навички.

Гендерну складову при вивченні курсу «Соціальна робота у сфері дозвілля» можна реалізувати, розглядаючи зміст і організацію дозвільних соціально-профілактичних заходів із різними групами населення.

Зміст і напрямки соціальної політики держави у молодіжній сфері визначають специфіку соціальної роботи в нашій державі та особливості підготовки соціальних педагогів (працівників). У межах навчального предмету «Соціальна молодіжна політика» розглядаються зміст і напрямки соціальної політики держави у молодіжній сфері, аналізуються соціальні проблеми в Україні, причинами яких є неврахування гендерного підходу та поширення гендерних стереотипів, що деструктивно впливають на суспільне життя (фемінізація безробіття, низький рівень представництва жінок у владних органах, чоловічий суїцид як наслідок неможливості відповідати суспільному еталону маскулінності, розірвання шлюбу як наслідок психофізіологічного перевантаження жінок тощо). Особливу увагу варто звернути на розробку соціальних програм з урахуванням гендерних підходів.

Курс «Етика соціально-педагогічної діяльності» покликаний ознайомити студентів з основними положеннями професійної етики, співвіднести особисті та моральні якості майбутнього спеціаліста соціальної сфери. Можна зацентувати увагу на тому, що принципи соціальної роботи тісно пов'язані з ідеєю гендерної рівності.

Логіка і структура курсу «Психолого-педагогічні засади міжособистісного спілкування» дозволяє звернути увагу на закономірності міжособистісної взаємодії та перцепції, параметри міжособистісних стосунків, труднощі та дефекти спілкування, фактори ефективного спілкування.

Гендерна проблематика пронизує весь дискурс такого предмету, як «Етика і психологія шлюбних взаємин».

У межах дисциплін «Методика соціальної роботи» та «Технології соціально-педагогічної діяльності» гендерні аспекти висвітлюються при

розгляді проблем насилля, превентивізації проституції, організації допомоги потерпілим від торгівлі людьми, роботі з різними категоріями клієнтів.

Щодо формування гендерної компетентності шляхом участі студентів у позанавчальній роботі, то, як приклад, наведемо діяльність у межах Центру гендерної освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка. Центр гендерної освіти (надалі – Центр) створено при Студентській соціальній службі для молоді Житомирського державного університету імені Івана Франка 17 квітня 2007 року. Метою діяльності Центру є пропаганда та розповсюдження гендерних знань, підвищення рівня гендерної культури молоді, стимулювання гендерної самоосвіти, а також інтеграція гендерного підходу у навчально-виховний процес. Основними напрямками діяльності Центру є: створення інформаційних ресурсів із гендерної проблематики для учасників освітнього процесу; сприяння формуванню коаліції навчальних закладів, зацікавлених у поширенні гендерної освіти; розробка і сприяння впровадженню навчальних курсів із гендерної тематики у вищій та загальноосвітній школі; проведення гендерних досліджень; залучення молоді до участі у культурних акціях, які відповідають меті діяльності Центру; організація та проведення науково-методичних семінарів, конференцій для викладачів, студентів, учителів загальноосвітніх шкіл; здійснення просвітницької діяльності з метою популяризації егалітарних цінностей та ідеї розвитку суспільства на паритетних засадах.

Отже, низка причин, як-от регіональна потреба здійснення роботи щодо гендерного просвітництва, законодавче забезпечення даного виду діяльності, трансформації у суспільному житті, необхідність адаптувати підрастаюче покоління до нових реалій життя, обумовлює доцільність підготовки кадрів, які покликані реалізовувати цей різновид роботи – соціальних педагогів. Процес формування гендерної компетентності буде успішним за умови єдності усіх вищевказаних складових.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку: відстеження зв'язку гендерної компетентності з іншими видами; більш детального вивчення потребує питання розробки програм практик з урахуванням гендерної складової та аналіз мотиваційної сфери структури гендерної компетентності.

Література

1. Малес Л.В. Основи гендерного аналізу в дисциплінах соціогуманітарного циклу. Методичні рекомендації. – К.: Златограф, 2004. – 26 с.
2. Міщик Л.І., Голованова Т.П., Васильєва В.В. Формування гендерної рівності майбутніх соціальних педагогів в умовах соціального партнерства «факультет-громадська організація» / Монографія. – Запоріжжя: Вид-во «Просвіта», 2006. – 220с.
3. Мунтян І.С. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів: Автореф. дис....канд. пед. наук: 13.00.04. – Одеса, 2004. – 19 с.
4. Приходькіна Н.О. Сучасні проблеми гендерної освіти в вищих навчальних закладах України // Наукові записки: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», – К., 2005. – Т. 47. – С. 26-30.
5. Соціальна компетентність як провідна мета реінтеграції соціальних сиріт / Бабенко І.Г., Мишівська В.М., Павлик Н.П. Соціально-психологічна реабілітація бездоглядних дітей: Навчальний посібник – Житомир: вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2006. – С. 77-87.

Ostapchuk O.L. Gender competence formation of social pedagogue's in the professional training process.

The article deals with the structural elements of gender competence, the conditions of its formation are singled out. The subjects included into the curriculum of training bachelors of Social Pedagogics are analysed from the point of view of the validity gender component.